Akademie výtvarných umění v Praze

Studijní program: Výtvarná umění

Ateliér Socha 2

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Příběh o slze

Tale of a Tear

Vypracovala: BcA. Jana Svobodová

Vedoucí diplomové práce: akad. mal. Tomáš Hlavina a MgA. Jimena Mendoza

Konzultant teoretické diplomové práce: Mgr. Ondřej Buddeus Ph.D.

Oponent diplomové práce: prof. Ak. soch. Rony Plesl

Akademický rok 2023/2024

Úvod

V oblasti lidských projevů je jen málo jevů tak všeobecně srozumitelných a hluboce prožívaných jako slzy.
Slzy překonávají jazykové bariéry, kulturní rozdíly i individuální odlišnosti a slouží jako komunikační prostředek, který umí promlouvat z naší podstaty a až do jádra věci. V této práci se zabývám významem slz a zkoumám jejich mnohostrannou povahu jako fyziologické reakce i symbolického vyjádření emocí. Podstatou mého zkoumání je dialog s materiálem, současně pokládání základní otázku - co je to slza? Slzy jsou důkazem toho, že náš vnitřní život překračuje své hranice a manifestuje se na povrch. Kromě fyzického projevu slzy jako slané tekutiny, v sobě slza skrývá nesčetné množství emocí, funkcí a významů.
Zpočátku jsem hledala médium, objekt, nebo jev, který by byl obecně známý, a kterým by se většina z nás byla schopna dorozumívat. Dialog jsem začala otázkou „Jak chytit kapku vody /ve skle/?“ V průběhu procesu hledání způsobu "jak", jsem do kapky vtiskla emoci, v tu chvíli se z ní stala slza. Diplomová práce a téma spojené s ní je postavené jako subjektivní umělecký výzkum. Ten zkoumá slzu jako fenomén, ve smyslu emocionálním, fyzickém i teoretickém. Cílem umělecké praxe je představit dialog a práci se slzou v médiu skla. Diplomová práce je popsaná a ohraničená v části teoretické, ve které uvádím dílo do kontextu.

V procesu uměleckého zkoumání se snažím poskládat složitý atlas slz a zkoumat jejich roli jako prostředku komunikace a sdílení v oblasti umění. Doufám, že se mi daří nejen pouhé zobrazení slz, ale snažím se jim vtisknout hmatatelnou přítomnost a proměnit je v předměty vyjádření a kontemplace. V umělecké tvorbě zachytávám slzy ve skle – médiu, které ztělesňuje křehkost i odolnost, transparentnost i průhlednost. Syntézou moderních technologií a tradičního řemesla využívám transformační sílu skla, abych v krystalické podobě a v podobě formy konkrétního tvaru otiskla podstatu slz. Slza také může být nahlížena v některých souvislostech jako nestálé médium. Jejich určitá nestálost a pomíjivost je mi v tvorbě také inspirací. Zachycuji okamžik jejich dopadu na materiál, na druhou stranu se také snažím o jejich trvalé zachycení a vlastní otisk.

Kromě otázky hlavní, kterou jsem zmínila výše, jsem si kladla i další: Co definuje výsledný tvar a podobu slzy? Obecně je známo, že je definovaná podoba tím, jak vzniká. Jaké je ale její složení? Je její podoba podmíněna pouze procesem krystalizace? Na základě interdisciplinárního výzkumu a experimentování využívám rozmanité techniky a postupy, abych na takové otázky dokázala odpovědět.

Cílem diplomové práce je primárně vlastní umělecký výstup. Ten je postaven do prostředí, které analyticky zpracovává a odpovídá na otázky o tématu slzy různými principy. Analytický výstup jsou zvolila kvůli obavám, že téma, které zpracovávám by jinak mohlo působit pateticky a sentimentálně. Domnívám se, že analytičnost v určitém podání působí srozumitelně a zároveň nemusí být necitlivá. Věřím, že touto cestou divák bude mít dostatek prostoru pro vlastní porozumění, a tím třeba i lepé najde svou vlastní emoci, nebo bude mít příležitost se otisknout do té mé. Současně tím vyzývám diváky, aby se vydal na cestu pozorování, rozpoznávání a introspekce. Mým cílem je prostřednictvím zkoumání slz jako prostředku komunikace podpořit hlubší porozumění lidské zkušenosti – radostem, smutku, samotě…, které se odehrávají pod povrchem našich slz. Prostředkem k takovému porozumění je ovšem také představení základních teoretických východisek pro studium slzy. Proto chci popsat faktory, které ji ovlivňují, jaké funkce a vlastnosti může slza mít.

Slza

Jak slzy vypadají, co obsahují a existují vůbec různé druhy slz?

Slza je kapka čiré tekutiny vylučovaná slznými žlázkami, která vytéká z oka, většinou pod vlivem emocí, především smutku, ale též jako reakce, nervový impuls na fyzické podráždění. Slza se skládá z vody, bílkovin, minerálů, hormonů, protilátek a enzymů. Odborná literatura rozlišuje tři druhy slz: 1) bazální slzy; 2) reflexivní slzy a 3) emoční slzy. Bazální slzy slouží ke zvlhčování oka, a proto jsou přítomny již od narození a jejich výskyt můžeme pozorovat i u jiných živočišných druhů. Reflexivní slzy pak, jak již název napovídá, fungují jako produkt reflexu, který slouží k ochraně oka při případném mechanickém poškození. Jejich výskyt je pak spojen také s jinými reflexivními reakcemi našeho těla, jako je například kýchnutí. Emoční slzy pak vznikají v odpovědi na různorodé emoční stimuly a jde právě o ten typ slz, který je vlastní pouze lidskému druhu.

Fyziologické, chemické, sociologické i ikonologické pozorování má pro mou tvorbu v kontextu diplomové práce komplementární význam, doplňuje moje umělecké zkoumání. Analýza situací i faktografický přístup k tématu vnímám nejen jako důležitou součást studia předmětu či jevu, je i přirozenou součástí mého uvažování. U tématu slz se například neobejdeme bez pochopení jejich fyzikálních vlastností. Na jejich základě jsem volila příslušné materiály a techniky při práci se sklem. Jinou paralelou mezi současným výzkumem slz a mou prací je využívání optiky mikroskopů a vizuality, kterou tato technologie vytváří. Mikroskopické zkoumání slz pak také ovlivnilo jeden z mých přístupů vizuálního ztvárnění slzy, mikroskop mi poskytuje prostředky ke zkoumání mých slz, zároveň odkrývá vizuální a jinak neviditelné pole vlastních emocí. Slzu v umělecké práci totiž hledám nejen ve tvaru, ale i v její hloubce a nitru.

Téma diplomové práce

Moje téma diplomové práce se vyvíjí už delší dobu. Myšlenka vznikla na umělecké stáži v ateliéru skla pod vedením Ronyho Plesla a Kláry Horáčkové na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. Tam jsem si v rámci semestrálního projektu položila otázku „Jak chytit kapku vody /ve skle/?“ Takto formulovaná otázka obsahuje jistou absurditu, reagovala ostatně na absurdní dobu, ve které vznikla – dobu po covidu, období nestability, vyostřených konfliktů a válek, kdy jsem pochybovala o své roli umělkyně a většinu energie směřovala spíš sociálním směrem než tím uměleckým. Pochybnosti se odrazily i do tvorby samotné. V té jsem pracovala s emocemi a pocity nestability, osobní rozcitlivělosti, kterou jsem vnímala jako rozšířenou citlivost a narůstající vnímavost vůči podnětům v mém prostředí.
Hledala jsem odpovědi, které by nacházely společného jmenovatele nebo médium, jež by dokázalo spojit na mnoha úrovních. V průběhu ohledávání tématu jsem do kapky vtiskla emoce a zdroje, které je spouští. V tu chvíli se z běžné kapky vody stala slza. Slzy vnímám ve své práci jako médium, jako univerzální zdroj neverbálního jazyka. Beze slov a spontánně v nás uvolňují možnosti vyrovnání, shledání, katarze (vyčištění těla). Moje zkoumání a instalace zachycuje moment dopadu slzy a její kontakt s materiálem. Což je metaforicky ztvárněno jako dialog mezi slzou a sklem, médiem, které je atributem mnoha protikladů. Sklo je příznakem křehkosti, ale i odolnosti, transparentnosti, ale i neprůhlednosti. Využívám transformační sílu skla a jeho mnohotvárnost proto, aby v krystalické podobě i v podobě formy konkrétního tvaru otiskla podstatu slz. Na základě interdisciplinárního výzkumu a experimentování využívám rozmanité techniky a postupy, abych se dokázala dostat za hranice obecně známých teorií i předpokladů a vyhledala cesty ke zdrojům našich emocí, tudíž i slz.

Emoce a složení slzy

Jak už bylo řečeno, slza je vylučována slznými žlázkami z různých důvodů a za různých okolností. Emoce jsou jedním z nich. Proto bych v této kapitolce ráda obecně nastínila, čím emoce jsou, jestli jsou zdrojem slz a jakým způsobem na náš můžou působit. Současně si kladu i otázku, jestli emoce může ovlivnit i to, jak slza bude vypadat vizuálně.

Emoce jsou komplexní psychologický a fyziologický jev, který zahrnuje širokou škálu subjektivních pocitů, fyziologických reakcí a reakcí chování. Je to v podstatě způsob, jakým prožíváme a reagujeme na svět kolem nás, často v souvislosti s našimi vlastními myšlenkami, zkušenostmi a kontextem dané situace. NAKONEČNÝ (2000)
Emoce jako aspekt lidského chování jsou charakteristikou aktuálního stavu našeho já. „Když se řídíme citem, věci citově vnímáme a k závěrům se prociťujeme. To, co cítíme jako správné, upřednostňujeme zvláště v zátěžových situacích, jako je nejistota či časový stres. Emoce podporují a ovlivňují naše schopnosti uvažovat, plánovat, zaměřit se na vzdálený cíl, řešit problémy. Určují také, jak můžeme využít své vrozené duševní schopnosti. Blízko k emoci má intuice.“ STUCHLÍKOVÁ (2002) Emoce jsou zdrojem slz a mohou mít na slzy zásadní vliv. To jak z hlediska jejich produkce, tak z hlediska jejich složení.

Pokud jde o slzy, emoční faktory mohou skutečně ovlivnit jejich vizuální podobu. Jak už bylo výše zmíněno, slzy se dělí na tři typy: bazální slzy (které udržují oko vlhké), reflexní slzy a emocionální slzy. Poslední ze tří kategorií, emocionální slzy mají jiné chemické složení než ostatní typy slz. Často obsahují vyšší množství stresových hormonů a některých bílkovin. [1] Tento rozdíl ve složení může ovlivnit vzhled emocionálních slz. Přesné vizuální vlastnosti slz se však mohou značně lišit v závislosti na individuálních faktorech, jako je genetika, úroveň hydratace a celkový zdravotní stav očí.

Můj výzkum probíhal v omezených podmínkách, kde se mi nedařilo vytvořit stabilní prostředí k odebírání a následném zkoumání slz. Tudíž jsem se na vzorky nemohla jistě spoléhat. Přesto, a to díky výše zmíněným výzkumům zejména díky fotografickému zkoumání Maurice Mikkerse, jsem si potvrdila pravděpodobnost toho, že slzy mění svou podobu, pokud jde o slzy emocionální.[2]

Pláč jako jazyk slz

Jedna ze základních charakteristik pláče říká, že jde o výhradně lidský emoční projev. Přestože jsou křik či nářky v důsledku odloučení mláděte od matky považovány za pravděpodobně jeden z nejranějších projevů vokalizace savců, nemáme důkazy o tom, že by některý ze savců ronil slzy z důvodů emočních tak, jak to činí lidský druh. Jedním z možných vysvětlení tohoto jevu může být fakt, že se člověk rodí na rozdíl od většiny savců velmi bezbranný a jeho

[1] Základy anatomie - nervový systém a čivy | Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity

[2] Emocionální slzy totiž oproti jiným slzám, jak bylo výše zmíněno, prokazatelně obsahují vyšší hladinu stresových hormonů, jako je adrenokortikotropní hormon (ACTH) a kortizol, a také neurotransmiterů, jako je leucin-enkefalin, které jsou spojeny s úlevou od bolesti a regulací nálady. (Kvapilíková)
Předpokládá se, že tyto látky mění chemické složení slz, čímž mohou ovlivňovat jejich vzhled a vlastnosti.Zaprvé to jsou vlastnosti mikroskopické. Právě jedinečné chemické složení emocionálních slz může při pohledu pod mikroskopem vést k charakteristickým krystalizačním vzorům. Emocionální slzy mohou ve srovnání s bazálními slzami vytvářet složitější a rozmanitější krystalické struktury. Tyto krystalické útvary mohou (a nemusí) odrážet intenzitu nebo povahu emocí, které jedinec prožívá. Za druhé jsou to fyzikální vlastnosti, kdy emoce mohou ovlivnit objem a rychlost toku slz. Intenzivní emocionální zážitky mohou vést ke zvýšené produkci slz a jejich rychlejšímu vylučování, což má za následek větší kapku slz nebo rychlejší hromadění slz na povrchu oka. Tyto fyzikální vlastnosti mohou ovlivnit vzhled slz a jejich interakci se světlem, což může mít vliv na jejich vizuální vzhled.

přežití závisí na jeho pečovatelích. VINGERHOETS, BYLSMA & ROTTENBERG (2009)

S pláčem má zkušenost téměř každý z nás. Možná z tohoto důvodu jde o fenomén, který lidstvo fascinuje již od nepaměti a v psané literatuře o něm najdeme zmínky například ve filozofických dílech slavných filosofů či v klasické literatuře. O pláči či o slzách pak bylo složeno také nespočet písní a balad také o něm vzniklo nespočet uměleckých děl. Zajímavé však je, že na úrovni vědy toho víme o pláči opravdu velmi málo. Většina studií je pak zaměřena na pláč u dětí.

Sociálním důsledkům pláče se věnoval také Jeffrey Kottler v publikaci *The language of tears (1996)*, který chápe pláč jako způsob chování, kterým dáváme svému okolí určitou zprávu. Skrze toto prizma pak vnímá pláč jako jakýsi „jazyk slz“, kterým můžeme komunikovat s ostatními. Funkci pláče lze chápat také jako demonstraci lidskosti, normality, nebo demonstraci vážnosti situace. KOTTLER (1996)

Pláč současně slouží jako komunikační prostředek, který překonává jazykové a kulturní bariéry. Vyvolává řadu emocí a reakcí, které nás spojují na základní úrovni. Může být silným projevem zranitelnosti a autenticity, zranitelnost pak podporuje spojení a empatii mezi jednotlivci. Prostřednictvím pláče si uvědomujeme společnou lidskou zkušenost a uznáváme, že všichni sdílíme podobné emocionální krajiny. Pláč je také forma emočního uvolnění, sdílený zážitek katarze, který může vytvořit pocit jednoty a solidarity mezi jednotlivci.

V konečném důsledku, bez ohledu na naše kulturní prostředí, jazyk nebo individuální rozdíly nám pláč připomíná naši vzájemnou propojenost a základní potřebu citového spojení a porozumění. Je svědkem a připomínkou toho, že navzdory našim rozdílům nás všechny spojuje univerzální jazyk lidských emocí.

Slzy jako nespolehlivý svědkové

Slzy promlouvají jazykem, který všichni známe. Často ale také nejsou ničím víc než tím, čím přesně jsou – malými průhlednými kapkami slané vody…

Jaké povahy jsou tedy slzy, když v sobě skrývají tolik protikladů? Slzy vědomé i nevědomé, studené a horké, vážné i nevážné, skutečné i falešné, viditelné i skryté, vzácné i obyčejné, opravdové i umělé, vroucí i bezděčné - zdá se, že je mnoho způsobů, jak by se daly slzy vyjádřit. James Elkins však ve své knize *Proč lidé pláčou před obrazy (2007)* píše, že „minimálně jeden z filozofů se ve svém výkladu mýlil, když řekl, že slzy jsou zvláštní řečí oka. Slzy nemohou fungovat jako řeč, protože v sobě obsahují celou změť babylonských jazyků. Odrážejí tolik různých aspektů lidství - myšlenky, které jsme přijali, i ty, které jsme potlačili, tělesné potřeby, duchovní touhy, chemické dysfunkce, že se zdá, jako by vyjadřovaly všechno, cokoli a často také vůbec nic.'' ELKINS (2007)

Zde narážím na jeden z hlavních bodů mého zamýšlení: Sice se snažím porozumět tomuto fenoménu, ale nemůžu jej vtěsnat do teorie ani vědecké studie. K tomu se váže i to, že je téměř nemožné definovat, co je to pláč. Touto prací se proto snažím pochopit a přispět k poznání toho, co slzy jsou, tím, že různé druhy slz zachytím uměleckými prostředky.

Metody zkoumání slzy

Bylo dobrodružné hledat vhodný způsob, techniku nebo princip, kterým lze slzu vyjádřit. Jakým médiem, tvarem, či strukturou? Proto se i proces hledání stal součástí mé instalace.
Jedním z prvních principů bylo odhalování struktury zkoušením několika světelných technik pod mikroskopem. Zde jsem se inspirovala postupem práce fotografa Maurice Mikkerse, který se dokumentaci slz věnuje v projektu Imaginarium of Tears. Prvním postupem byla technika jasného pole.[3] Další na řadě byla polarizační technika, která se využívá hlavně v mineralogii.[4] Obě vedly k vizuálně uspokojivým – krásným – a odlišným výsledkům.

Následně jsem zkoušela také kondenzor pro tmavé pole.[5] Slzné pole – kapka měla na tmavém pozadí tvar malé planety a její krajina ukazovala nádherné vzory a tvary. Tato metoda odkryla už konečný tvar slzy, který měl silný estetický výraz coby téměř dokonalý kruh, v němž je patrná krystalizace. Krystalizační procesu, při kterém se slza suší, zároveň umožňuje i její uchování. Předpokladem je, že by sušení mělo probíhat vždy stejným způsobem kvůli kvalitě odebírání vzorků.

Díky mikroskopickým metodám jsem objevila jejich terén slzy z výšky a z hloubky. Právě to mě vedlo k otázkám, proč slzy vypadají zrovna takto a co na jejich podobu má vliv. Proč se krystalizace projevuje pokaždé jinak? Je to způsobeno jejich fyziologickým složením, nebo to teplotou či vlhkostí, při které se sušily? Je to kombinace všeho výše uvedeného? Slzy obsahují rozpuštěné soli, protilátky a další proteiny. Při vysychání slzy dochází ke krystalizaci čili k růstu krystalů. Obecně tento proces vytváří pravidelné struktury, je to druh fázové přeměny, při které dochází k pravidelnému uspořádání částic do krystalové mřížky. BECKMANN (2013) Ta nám pak může připomínat například sněhovou vločku. Každá taková vločka je přitom jiná. Jejich vzhled se liší podle obsažených látek i jemných rozdílů v prostředí při jejich krystalizaci. Jak uvádí Mikkers, „[proces krystalizace obvykle trvá 5 až 30 minut v závislosti na různých proměnných, jako je vlhkost, teplota a vaše jedinečná fyziologie. Po krystalizaci jsou slzné kapky připraveny k zobrazení. Struktury viditelné pod mikroskopem jsou z velké části krystalizované minerály vázané na muciny.]“[6]

Okolnosti, za kterých slza zasychá, mohou vést k radikálně odlišným tvarům, takže dvě emocionální slzy s naprosto stejným chemickým složením mohou zblízka vypadat velmi odlišně. Skladování slzy po dobu delší než několik hodin ji znehodnotí. Proč nelze přesně říct. Asi i proto, že se něco v slzné tekutině časem „znehodnotí“ prostředím mimo tělo. [7] Jediný způsob, jak vyřešit a zodpovědět otázky týkající se různých forem a tvarů krystalizovaných slz je ten, že je třeba zjistit, zda můžeme sušit a krystalizovat slzy ve stabilním prostředí, které lze kontrolovat v každém okamžiku.

---

[3] „Metoda světlého pole je jednou z metod optické mikroskopie. Světlo prochází pozorovaným objektem (v procházejícím světle) a soustava dvou spojných čoček vytváří skutečný, zvětšený a převrácený obraz, který pozorujeme přes okulár. Při této metodě má objekt tmavé obrysy a nachází se ve světlém poli”

[4] „Polarizační mikroskopie využívá optické aktivity zkoumaného preparátu (tj. schopnost preparátu stáčet rovinu polarizovaného světla a zdroje“ zdroj https://www.wikiskripta.eu/wMikroskopick%C3%A9_metody#Metoda_sv%C4%9Bteln%C3%A9ho_pole

[5] „Princip této metody spočívá v tom, že předmět je osvětlený pomocí kondenzoru tak, že do roviny objektu vstupují jen okrajové, velmi šikmé světelné paprsky, dokud středové nejsou pohlcené, a proto se vůbec při zobrazování neuplatňují. Objekt je osvětlený ze stran a paprsky se od něho odrážejí a lámou. Do objektivu se tedy dostane světlo, které je rozptýlené předmětem. Předmět se jeví jako svítící na tmavém pozadí, a proto je velmi dobře viditelný. Tudíž při pozorování v temném poli je prázdné zorné pole tmavé a až světlo, které se rozptýlí při dopadu na preparát a následně prochází částečně objektivem, vytváří obraz.“
zdroj https://www.wikiskripta.eu/wMikroskopick%C3%A9_metody#Metoda_sv%C4%9Bteln%C3%A9ho_pole

[6] https://imaginariumoftears.com/

[7] „Je několik způsobů, jak slzu skladovat, ale po více než 4-5 hodinách se stane nepoužitelnou. Dokonce i když se kontroluje teplota skladovací nádoby, ve které se slza nachází. Teploty jako 37 °C (tělesná teplota), 20 °C (pokojová teplota) nebo 4 °C v lednici či -18 °C v mrazáku nepomohly. Žádná ze slz nevykazovala výsledek, který by se blížil "původnímu" kontrolnímu vzorku při krystalizaci bezprostředně po odběru slzy.“ (Mikkers)

Technologie a postupy

Výzkumy a techniky zobrazování, které jsem studovala při zkoumání slzy, mně inspirovaly k hledání východisek v tvorbě samotné. Snažila jsem se vizualizovat to, co vidím prostřednictvím mikroskopu, co možná nejvěrohodněji a za použití obdobných postupů a principů. Jedním z příkladů je estetická úprava tabulového skla technikou tzv. ledování skla[8] [viz.obr.1-4]. Text, mikroskopické snímky a studie jsem doplňovala kresbami a zkouškami materiálů a experimentů s ledováním skla. Hledala jsem vhodná média k vyjádření mého prozatímního výzkumu. Zároveň i tvar, který by definoval kapku a slzu. [viz.obr.6]

Využila jsem k tomu několik metod a postupů. Jedním z nich je forma určité ne-kontroly a neřízenosti, který aplikuji při tavení skla. Jako když spadne kapka vody na hydrofobní materiál. V tomto procesu nechám samovolně sklo zploštit tavením na separovaných deskách. Olovnatý křišťál, který tavím v pecích obsahuje 24–48% olova. Tento typ skla se připravuje tavením sklářského písku s potaší (uhličitan draselný) a oxidy olova. Sklo je měkké, dobře tavitelné s vysokým leskem, lámavostí a rozptylem světla. Někdy má sklo tendenci vytrhávat separační vrstvu z keramickém tálů a tím samovolně tvoří otisk, který se velmi podobá typografii nebo vlastnímu jazyku [viz.obr. 7]
Tento typ skla i postup jsem zvolila kvůli následné aplikaci techniky ledování. Z ledovaného skla cítím melancholickou vzpomínku, kdy mi ledové květy evokovaly nekonečnou ledovou krajinu, hned za oknem pokojíčku. Zjistila jsem, že tato metoda lépe reaguje na sklo s vysokým obsahem olova, to se však v klasickém tabulovém skle už neobjevuje (proto si ploché sklo vyrábím). Výsledek ledování působí grafickým dojmem jemné a přirozené kresby skla. Po dlouhém průzkumu v oblasti techniky ledování skla jsem díky experimentování s různými příměsi do klihu (kostního, kožního, rybího) došla k závěru, že už svým způsobem dokážu regulovat a ovlivňovat, jak jednotlivé ledové květy budou vypadat. Dokážu usměrňovat intenzitu a jemnosti květů od malých lístečků, které vypadají jako hmyzí křídla až po struktury květů, které jsou hlubší a vypadají spíš jako květy lilie.

Měřítko obrazu také prošlo vývojem – od počáteční první ukápnuté myšlenky na papír a její skici, přes stůl s mikroskopem, až do sklářské dílny. Tedy od mikroskopických sklíček po skla tabulová. Nejdřív malá skla na zkoušku, na která jsem aplikovala metodu ledování, s níž jsem experimentovala a instalovala na průsvitových stolech, až po měřítko větší než lidská postava. Propracovala jsem se do rozměru, který by nás měl pohltit. Jako bychom do slzy mohli vkročit. Mark Rothko v jednom rozhovoru v roce 1951 řekl, že maluje velká plátna, protože jsou schopna diváka pohltit: „Vtáhnou vás dovnitř, […] je to něco, co nemůžete ovládat.“ Zkušenost bezprostřední blízkosti obrazu je mnohem silnější a ne tak nestranná, jako když si udržujeme odstup. [9]

Na obraze v kovovém rámu [viz.model obr.č.5] je romantická ledová krajina, která nás svou velikostí pohlcuje. Obraz je instalován v prostoru. Představuje permanentní zachycení pomíjivého momentu. Pomíjivost se odráží v procesu ledování, proces se otiskl do materiálu. Zanechal tam tak svědectví o své existenci. Proces je o hledání spojitostí mezi mnou a vodou, kapkou a slzou, přírodou a vědou, vědomím a nevědomím, otiskem a přítomností.

Další princip, který se objevil v myšlenkové rámci bylo osvobození ledového květu z plochého formátu. Toho jsem docílila díky porcelánu. Nalezené květy, které evokovaly květy ledové jsem namáčela do křehkého materiálu. Reálné květy se po vypálení vytratily, ale schránka zůstala. Křehká a ledová.

---

[8] Tyto techniky povrchové úpravy skla jsou využívány v sériové výrobě pro zmatnění skla i pro vlastní dekoraci. Výrazně se uplatňují v architektuře a designu interiéru všude tam, kde je třeba zmatnění oken, dveří nebo dělících ploch. Matování skla lze dobře využít i pro účely designérské nebo umělecké tvorby. Ledování vytváří na skle dekor podobný ledu na zamrzlých oknech. Vzniká nanesením horkého klihu na povrch skloviny: při tuhnutí se klih smršťuje a vytrhává droboučké ploché úlomky skla. Výsledkem je typický hrubě matný povrch.“ (Stejskalová, Skoumalová)

[9] ELKINS James, Proč lidé pláčou před obrazy, Academia, 2007, str.23

Poslední princip je asi ten nejnáročnější a mně osobně nejbližší. Popsala bych ho jako propojení duše s formou. Jedná se o dlouhé a koncentrované ruční broušení skla (z jednoho velkého bloku skla). Tento princip je na rozdíl od ostatních od začátku do konce pod úplnou kontrolou a v nepřetržitém kontaktu se mnou. Je to jako absolutní přetavení emocí a energie do jednoho objektu.

Instalace tvoří analytické, až laboratorní prostředí, kde dominuje materiál kovu a skla. Jednotlivé sochařské přístupy mají vlastní prostor. Ten je rozdělen do několika částí, které vychazejí z již existujících objektů (arbory, zpětné promítací zařízení) nebo objektů, která sama vytvářím (průsvitový stůl, rám, boxy). Používám je a vycházím z jejich obecné funkce, do kterých umělecká díla vkládám. Slouží mi jako nosiče, adjustují a podtrhují umělecká díla a plní jejich potřeby. Některé vycházejí z potřeby a nutnosti ochrany objektů a přísunu zdroje světla, jiné zase vyžadují organizaci, řazení a archivaci. Podmínky jsem měnila a přizpůsobovala tak, aby se k předmětům dalo přistupovat jako k předmětům zkoumání, experimentování, tak i k rozpoznávání a k studiu materiálů, struktur jednotlivých otisků a kreseb. Ručně broušené skleněné kapky vkládám do dřevěných boxů, které jsou vystlané měkkým a světlo odrazivým materiálem. Tvořím tím intimní a bezpečný prostor, ochrannou skořápku kapky, určenou k bezpečnému transportu. Arbory mají funkci organizační a archivační. Do nich ukládám a třídím jednotlivé vzorky ledování na taveném, plochém skle. Stůl slouží k setkání, průzkumu a ke čtení. Díky své funkci průsvitu tak lze ideálně číst jednotlivé struktury slz (princip techniky ledování), kde pracuji i s dalšími grafickými materiály, jako jsou barevné folie a různé druhy papírů. Prvek světla a funkci průsvitu nese i zpětný projektor, který promítá a vizualizuje odraz v materiálu - slzy na skleněné destičce na protilehlou stěnu. Rám má funkci reprezentativní a je dominantou v prostoru, vracím tak ledovaná skla do "okenního" rámu a umisťuji ho do architektury: rám prezentuje know how a výsledky mého zkoumání o slze a technice, ta však už nefunguje jako dekorativní úprava skla, ale jako umělecké ztvárnění emocí skze toto médium a techniku.

Současné výsledky pozorování

Ve mém zkoumání během diplomové práce jsem si sama zkoušela zaznamenat celou škálu emocí prostřednictvím slz, které jsem odebrala. Slzy jsem ukládala na skleněná sklíčka. Ta jsem nechala samovolně odpařit a zkrystalizovat na mikroskopickém sklíčku, nebo jsem je stlačila mezi sklíčko a tenký skleněný kryt. Výsledek byl pokaždé jiný a něčím zajímavý. Slzy odkryté a vysušené na vzduchu odhalily svou organickou strukturu, velmi podobnou ledovým vločkám v celé kráse přírodních struktur. Zároveň obrazy vytvořené stlačenými slzami často evokovaly pocit místa, představovaly jakési letecké pohledy na emocionální terén. Každý vzorek pod sklíčkem mikroskopu měl své vlastní vizuální vlastnosti, ať už vzorek pocházel z různých nebo stejných emocí. „Slzy smutku a slzy radosti se nedaly zobecnit ani zařadit do kategorií podle jejich vizuálního vzoru.“ FISHER (2017). Stejně jako krajina mohly různé oblasti slz pod mikroskopem vypadat odlišně.

Přestože k úplnému pochopení vztahu mezi emocemi a vzhledem slz je zapotřebí dalšího výzkumu, aktuální poznatky naznačují, že naše emocionální prožitky mohou skutečně zanechat jedinečný otisk na našich slzách. To má pro mne důležitý význam v uměleckém myšlení a práci. Skutečnost, že emocionální slzy mohou zanechat na našem fyzické materiálu stopy, zdůrazňuje spojení mezi fyzickým a emocionálním já. Současně jedinečný emocionální otisk na slze lze nazírat jako jedinečný otisku prstu. Tento proces a význam promítám ve své umělecké tvorbě na materiál skleněných destiček, se kterými pracuji jako s grafickou technikou monotypu, kdy každý jeden otisk klihu na skle je originál.

Závěr

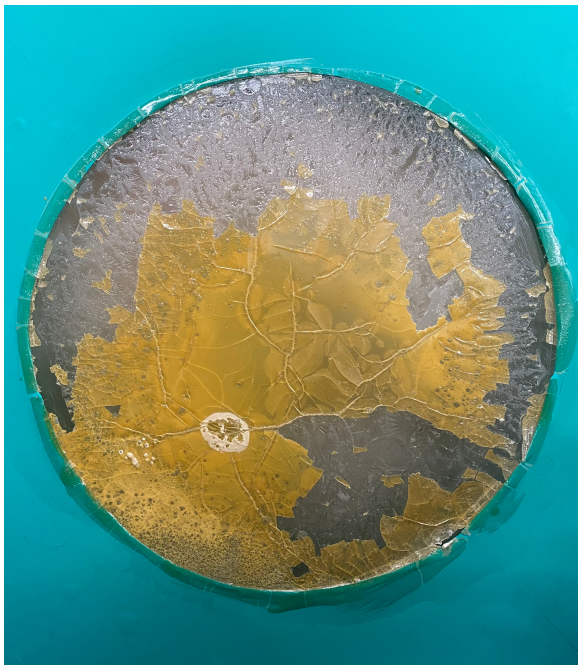
Moje práce se zabývá prastarým lidským projevem. Slzy si nejčastěji spojujeme s emocemi, ale ukazuje se, že není dostatečně objasněno, jak emoce strukturu slz ve skutečnosti ovlivňují. V mé práci není možné obsáhnout úplný fyziologický výzkum, ani to nebyla moje snaha. Umělecká pozornost k slzám a zkoumání prostřednictvím tvůrčí práce se ale řadí ke zkoumání, které další disciplíny dělají jinými prostředky. Práce s estetickou kvalitou slzy nabízí jiné úhly pohledu než laboratorní měření. Jiný typ pozornosti a otázek, stejně jako lidský příběh, který za každou slzou je, i když ho třeba nevyprávíme. Pozorování slzy není jen něco, co naznačuje emoci, ale možná i tím, co naznačuje osobní příběh, který k emoci, stavu celého těla, vedl.

K vědeckému pochopení vztahu mezi různými emocemi a strukturou slz je zapotřebí dalšího výzkumu. Pro něj je třeba zajistit stabilní prostředí na sušení a krystalizaci slz. V laboratorních podmínkách bychom mohli vyloučit vnější faktory a rozdíly, které se při krystalizaci projevují. A to by umožnilo pozorovat ty faktory, které byly způsobeny naší jedinečnou fyziologií, a ne tím, že teplota a vlhkost, doba, po kterou krystalizovala, ovlivňovaly formy a tvary vykrystalizované slzy. Jakmile se jediným měřítkem stane jedinečná fyziologie konkrétního člověka, tak typ slzy a emoce můžeme začít srovnávat. A možná také odpovědět na některé další otázky (např. jestli vytvářejí různé emoce různé struktury nebo zda existuje podobnost mezi slzami stejného člověka?), na které odpověď není známa.

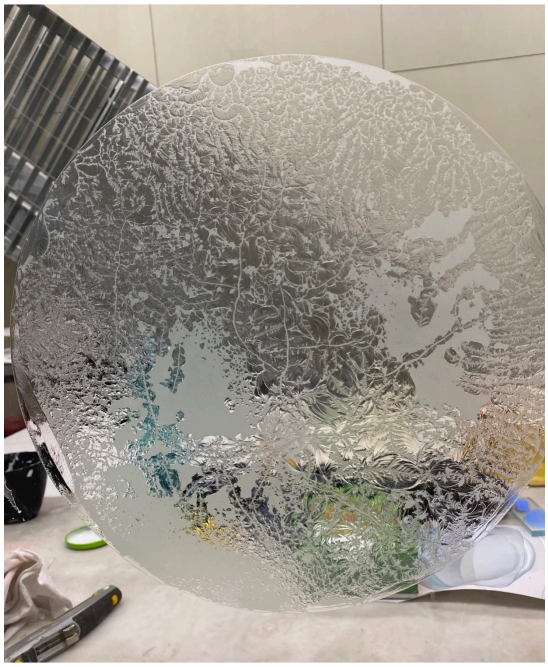
Postavila jsem se do pozice zainteresované pozorovatelky, která na jedné straně tvoří subjektivní výzkum o tom, co slza je a co je jejím zdrojem. Na straně druhé aktivně ovlivňuje to, jak bude slza vypadat. V rámci diplomky vytvářím specifické analytické prostředí formou umělecké instalace. K tomu používám techniky, které jsou inspirované principy a metodami sběru dat o tom, čím slza je. Otiskuji je do materiálu skla, na které data sbírám. Pracuji s měřítkem, zachycuji okamžik dopadu kapky slzy na materiál a snažím se jej na skle permanentně udržet.

V průběhu výzkumu jsem postupně odkrývala faktory, které v reakci na konkrétní emoce mohou utvářet charakteristiku slz (myšleno individuální rozdíly, kulturní vlivy a kontexty emočních prožitků). Vznikl subjektivní umělecký výzkum o slze a prožitku pláče, který je univerzální bez ohledu na kulturní prostředí či jazyk. Vyrostl z velmi osobního formátu a v návaznosti na předchozí umělecké projekty („Jak chytit kapku vody?"). Věřím, že výsledkem je vzniklá umělecká a zároveň i metodická a analytická práce o tom, co nás podstatným způsobem spojuje.

Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

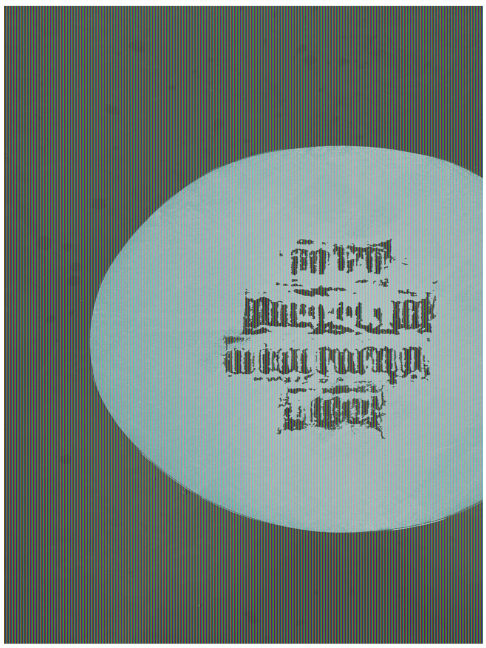
Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

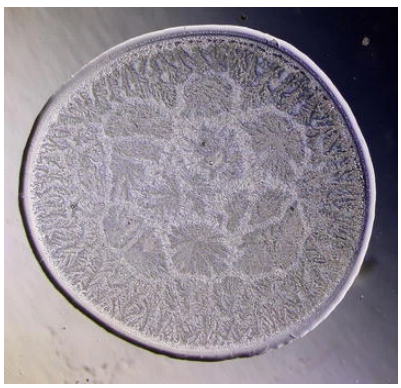
Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Použité obrázky:

Obr. 1: Proces techniky ledování na tabulovém skle, kostní klih, 2023, UMPRUM

Obr. 2: Aplikovaná technika ledování na tabulovém skle, 2023, UMPRUM

Obr. 3: Pohled na emocionální krajinu, technika ledování, 2023, UMPRUM

Obr. 4: Detail procesu ledování, kostní klih, 2023, UMPRUM

Obr. 5: "Romantická" krajina slzy, model diplomové práce, technika ledování na tabulovém skle, 2024, zahrada AVU

Obr. 6: Kapka, ručně broušené sklo, 2024, UMPRUM

Obr. 7: Typografie, jazyk slzy, olovnaté sklo, 2024, UMPRUM

Obr. 8: Mikroskopický pohled na krystalky soli ze zaschlé slzy (internetový zdroj)

Obr. 9: Mikroskopický pohled na krystalky soli v kombinaci s různými technikami mikroskopu s procházejícím světlem (internetový zdroj. https://biolres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40659-016-0089-0/figures/4)

Obr. 10: Mikroskopický pohled na krystalky soli v kombinaci s různými technikami mikroskopu s procházejícím světlem (internetový zdroj. https://biolres.biomedcentral.com/articles/10.1186/s40659-016-0089-0/figures/4)

Seznam použité literatury

Knižní publikace

BECKMANN, Wolfgang, editor. Crystallization: Basic Concepts and Industrial Applications. Wiley, 2013. ISBN 9783527650323.

DARWIN, Charles. The expression of the emotions in man and animals. J. Murray, 1872.

ELKINS, James. Proč lidé pláčou před obrazy? Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1509-9.

FISHER, Rose Lynn. The Topography of tears. NY, Bellevue Literary Press, 2017. ISBN 9781942658290.

KOTTLER, Jeffrey. The language of tears. San Francisco, Jossey-Bass Publishers, 1996. 9780787902650.

KVAPILÍKOVÁ, Květa. Anatomie a embryologie oka: učební texty pro oční optiky a oční techniky, optometristy a oftalmology. Institut pro další vzdělávání pracovníků ve zdravotnictví, 2000.

NAKONEČNÝ, Milan. Lidské emoce. Academia, 2000. ISBN 80-200-0763-6.

STEJSKALOVÁ, SKOUMALOVÁ, Lenka. Sklo ve výtvarné a designérské praxi. České vysoké učení technické, 2019.

STUCHLÍKOVÁ, Iva. Základy psychologie emocí. Portál, 2002. ISBN 80-7178-553-9.

VINGERHOETS, Ad, BYLSMA, Lauren. & ROTTENBERG, Jonathan. Crying: a biopsychosocial phenomenon. Tears in the Graeco- Roman World. 2009. ISBN 9783110201116.

VINGERHOETS, Ad & SCHEIRS, J.G.M. Sex differences in crying: Empirical findings and possible explanations. In A. 1 H. Fischer (Ed.), Gender and emotion: Social psychological perspectives (Studies in emotion and social interaction). Cambridge, Cambridge University Press, 2000.

Elektronické zdroje

MIKKERS, Maurice. “The stories within our tears. Every tear has a hidden story. They are... | by Maurice Mikkers | MICROGRAPH STORIES.” Medium, 23 November 2019, https://medium.com/micrograph-stories/the-stories-within-our-tears-fc64257e2acd. Accessed 3 May 2024.

Imaginarium of Tears, https://imaginariumoftears.com/. Accessed 3 May 2024.

https://www.wikiskripta.eu/wMikroskopick%C3%A9_metody#Metoda_sv%C4%9Bteln%C3%A9ho_pole. Accessed 3 May 2024.

“Základy anatomie - nervový systém a čivy | Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity.” Základy anatomie - nervový systém a čivy | Fakulta sportovních studií Masarykovy univerzity, https://is.muni.cz/do/fsps/e-learning/zaklady_anatomie/zakl_anatomie_IV/pages/civy.html. Accessed 3 May 2024.